

Waarneming van een Giervalk in Noord-Oost-Vlaanderen

▶ Pieter Dhaluin, Luc Bekaert, Simon Vyncke, Wouter Faveyts (BAHC)

Als we in Vlaanderen een grote valk opmerken is dat steevast een Slechtvalk, een gewone verschijning de laatste decennia. Toch kan het ook wel eens een enkele keer om een andere soort gaan, getuige de Giervalk die langs trektelpost Oesterputbrug vloog.

▶ Giervalk *Falco rusticolus*, juveniel. Westdorpe (NL), 11 februari 2012 (Foto: David Verdonck)

Op 23 oktober 2011 werd trektelpost Oesterputbrug in Boekhoute (O) vanaf 8 uur bemand voor de jaarlijkse simultaantelling. Aanvankelijk werden weinig vogels opgemerkt, Kleine Zwanen *Cygnus bewickii*, Smelleken *Falco columbarius*, een Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus* en Sperwers *Accipiter nisus* passeerden door een staalblauwe lucht. Omstreeks 9.20 u. merkte Luc Bekaert een grote grijsbruine valk op, de vogel vloog een 500 m ten oosten langs de telpost door en werd lastig gevallen door Zwarte Kraaien *Corvus corone*. De valk viel vervolgens Grauwe Ganzen *Anser anser* en Kolganzen *A. albifrons* lastig en kreeg met beide poten een Kolgans te pakken bij de kop. De gans bracht het er echter levend vanaf.

Volgende kenmerken werden genoteerd: bovenvleugels en rug grijsbruin, kop grijsbruin met vrij fijne maar duidelijke baardstreep, zware bruine lengtestrepen op de buik, donkere middelste en grote onder-

vleugeldekveren contrasteren met de bleke slagpennen, donkerdere vleugelpunten, staart met duidelijke fijne bandering op onderzijde, washuid en poten grijs. Op het eerste zicht konden we geen pootriempjes ontdekken, noch een pootring. Na een minuut was de valk niet meer te bespeuren, maar niet veel later werd de indrukwekkende vogel teruggevonden op een akker, een kilometer ten noorden van de telpost. Alhoewel de vogel op behoorlijke afstand zat, kon hij gefotografeerd worden. Even later werd de valk aangevallen door een vrouwtje Slechtvalk *Falco peregrinus*, daarna verdween ze uit het zicht en keerden wij terug naar de telpost. Om kwart voor elf werd ze opnieuw gezien, ze zat nu op een paal in een appelboomgaard. In de hoop bijkomende foto's te kunnen maken werd de vogel nu dichterbij benaderd. Hij werd lastig gevallen door enkele Eksters *Pica pica* en vertrok daarop naar de aanpalende akker waar hij op zoek ging naar prooi. Dat gaf de gelegenheid om op 100 m afstand enkele

goede bewijsfoto's te maken. Rond 12.30 u. verplaatste de vogel zich en uiteindelijk verdween hij in zuidoostelijke richting. Voor hulp bij de determinatie van de valk werd de Finse roofvogelspecialist Dick Forsman gecontacteerd. Diezelfde avond bevestigde hij dat de vogel in kwestie een juveniele Giervalk *Falco rusticolus* was.

Later werd de Giervalk nog enkele malen gezien. Op 26 en 27 oktober dook ze terug op in de buurt van de telpost; ze jaagde op Houtduiven *Columba palumbus* en raakte slaags met een vrouwtje Slechtvalk. Op 28 en 29 oktober roestte de Giervalk op hoogspanningspylonen aan de Belgisch-Nederlandse grens. Vervolgens werd de vogel een hele poos niet meer gezien, op een fotografisch gedocumenteerde waarneming op 19 november in Westdorpe (NL) na. Op 28 december 2011 werd de Giervalk herontdekt in het natuurontwikkelingsgebied Autrichepolder in Westdorpe, net over de Belgische grens. Vanaf dan begon de vogel eindelijk goed mee te werken, tot grote opluchting van velen. De volgende weken liet de Giervalk zich bewonderen door tal van waarnemers, vaak onder uitstekende omstandigheden. De vogel bleek zich vooral op te houden in de omgeving van de Autrichepolder, maar er werd ook al eens een flinke uitstap gemaakt. Zo pleisterde de vogel van 7 tot 9 januari in de buurt van het natuurontwikkelingsgebied De Blikken, bij Oostburg, ca. 25 km ten westen van Westdorpe! Met zo'n omzwervingen mag het niet verwonderlijk zijn dat de vogel in november en december gedurende weken onvindbaar was. De vogel werd na zijn herontdekking ook nog sporadisch in België vastgesteld, op het grondgebied van Assenede, vlakbij de Nederlandse grens ter hoogte van Sas van Gent.

Herkenning van Giervalk

Het onderscheid tussen verschillende soorten grote Europese valken is niet eenvoudig. Giervalk kan verward worden met Slechtvalk, Sakervalk *F. cherrug* en zelfs Havik *Accipiter gentilis* (Forsman 1999). Bij de Slechtvalk veroorzaken vooral de grote en forse exemplaren van de noordelijke populaties verwarring. Daarmee vergeleken is de Giervalk een forsere vogel met naar verhouding een langere staart en bredere vleugels (vooral de handvleugel) met rondere top. Jonge Slechtvalken vertonen op de ondervleugel amper een kleurcontrast tussen de dekveren en de slagpennen. De slagpennen en in het bijzonder de armpennen vertonen een duidelijkere tekening. Slechtvalken hebben een contrastrijker koppatroon. Een Sakervalk heeft een ander silhouet dan een Giervalk: slanker en met kleinere en meer puntige vleugels. Vooral op de bovenzijde heeft de Sakervalk rosse veerranden, waardoor deze soort een bruinere indruk geeft dan een Giervalk. De Havik heeft bredere, rondere vleugels en een langere staart met een verschil in bandering. Bij de herkenning van roofvogels spelen gedrag en vliegwijze vaak een grote rol.

Het probleem van ontsnapte grote valken

Grote valken worden vrij frequent in gevangenschap gehouden al dan niet voor het beoefenen van valkerij. Het gaat zowel om zuivere exemplaren als om hybriden tussen verschillende soorten. Soms ontsnappen dergelijke vogels. Om legaal te worden gehouden moeten Giervalken en de andere grote Europese valkensoorten een gesloten pootring dragen. Deze verplichting geldt niet voor hybriden. Toch zijn ook deze laatste in de regel geringd, omdat de waarde van dergelijke vogels zo hoog is dat een eigenaar duidelijk wil kunnen aantonen dat de vogel zijn eigendom is. Behalve een pootring zijn roofvogels in gevangenschap ook vaak voorzien van lederen riempjes (valkerijattributen) aan de poten. Onnatuurlijk gedrag, bijvoorbeeld in de vorm van tamheid, is vaak een bijkomende aanwijzing van een uit gevangenschap ontsnapte vogel. Het geregeld kruisen van verschillende soorten valken zorgt er voor dat hybride valken uiterlijk vaak amper of niet als dusdanig zijn te herkennen. Als zo'n vogel ontsnapt is het in het veld dikwijls onmogelijk om de determinatie tot een goed einde te brengen, waardoor zo'n vogels vaak als valk *species*

› Giervalk *Falco rusticolus*, juveniel. Westdorpe (NL), 2 februari 2012 (Foto: Wim Deloddere)

de boeken in gaan. Waarnemingen van ontsnapte valken worden echter even vaak niet doorgegeven net omdat ze vaak duidelijk uit gevangenschap afkomstig zijn. Het reële risico op ontsnapping van een Giervalk uit gevangenschap werd vlak na het verblijf van de vogel van Boekhoute geïllustreerd door het opduiken van een geringde Giervalk of een gelijkende hybride te Antwerpen (A) vanaf 8 november 2011. Op 17 juli 2011 werd een exemplaar vastgesteld te Pulle (A). De oorsprong uit gevangenschap bleek in beide gevallen door de aanwezigheid van een ring of lederen riempjes. Uit het verleden zijn nog meer dergelijke waarnemingen bekend.

Verspreiding

De Giervalk is een Holarctische soort: ze komt voor in alle Arctische gebieden van Noord-Amerika en Eurazië. De Europese populatie van de Giervalk wordt geschat op 1.967-2.775 broedparen, verdeeld over IJsland (300-400), Noorwegen (300-500), Zweden (80-135), Finland (37-40) en Rusland (500-700). De Groenlandse populatie wordt geschat op 750-1.000 paren (Potapov & Sale 2005). Adulte vogels overwinteren in het algemeen in de omgeving van hun broedplaats, jonge vogels zwerven soms over grote afstanden. Scandinavische vogels hebben blijkbaar enige neiging om naar de Noorse kust te trekken: 14 van de 17 terugmeldingen van geringde vogels in de periode 1963-1983 waren van daar afkomstig (Potapov & Sale 2005). Recent onderzoek met behulp van satellietzenders toont aan dat Groenlandse Giervalken tijdens de winter ver van het vasteland op zee vertoeven. Er wordt verondersteld dat ze uitrusten op ijsbergen en van zeevogels leven. Sommigen vertoonden een actieradius van ruim 60.000 km² (Burnham & Newton 2011). Giervalken zijn in Europa zeldzaam buiten de broedgebieden. Dat is ook het geval voor grote delen van Finland en Scandinavië. In Noorwegen zijn Giervalken niet zeldzaam langs de westkust. Tor A. Olsen van de Noorse zeldzaamhedencommissie (*in litt.*) meldt dat er weinig bruikbare informatie is om te toetsen of het voorkomen in de herfst van 2011 beter was dan gewoonlijk. Het aantal waarnemingen van Giervalken bij het Lista Bird Observatory in de zuidelijke tip van Noorwegen kan als een goede indicatie worden beschouwd (<http://listafuglestasjon.no/default.asp?pxside=logg&pxmode=ART&pxdata=03180>). In het najaar van 2011 werden in Lista weliswaar beduidend meer waarnemingen dan gemiddeld genoteerd, maar echt uitzonderlijk was het niet. In Zweden gaat het volgens de literatuur om 10-20 vogels per jaar ten zuiden van de broedgebieden (Potapov & Sale 2005). Magnus Hellström van de Zweedse zeldzaamhedencommissie (*in litt.*) meldt onder enig voorbehoud dat hij de indruk had dat er in het najaar van 2011 iets meer gevallen waren dan normaal, maar zonder cijfers om dit hard te maken. Voor Finland meldt Aleksi Lehikoinen

▶ Giervalk *Falco rusticolus*, juveniel. Sluiskil (NL), 6 februari 2012 (Foto: Kris De Rouck)

van de Finse zeldzaamhedencommissie (*in litt.*) dat er in de herfst van 2011 sprake was van 11 gevallen buiten de broedgebieden (weliswaar niet allemaal bevestigd). Hoewel iets hoger dan gemiddeld is dit geen abnormaal hoog aantal. Verder naar het zuiden worden Giervalken echt zeldzaam. In Denemarken gaat het om 1-4 vogels per jaar (Potapov & Sale 2005), met in totaal 125 aanvaarde gevallen tot en met 2008 (Kristensen *et al.*). De laatste jaren lijkt er sprake van een bescheiden toenemende trend in Denemarken. In het najaar van 2011 ging het om ca. vijf meldingen; een aardig cijfer maar niet ongewoon (T.E. Ortvard *in litt.*). In Nederland zijn er tot en met 2010 acht gevallen aanvaard (Ovaa *et al.* 2011). In Frankrijk zijn 21 gevallen bekend (CHN). In de Britse Eilanden wordt Giervalk met grotere regelmaat vastgesteld dan in de rest van West-Europa. Zo zijn er in Groot-Brittannië maar liefst 387 aanvaarde gevallen tot en met 2010. Het gaat daarbij in belangrijke mate om vogels van de witte kleurfase, wat wijst op een Groenlandse origine (Hudson *et al.* 2011). In Ierland zijn er 124 aanvaarde gevallen tot en met 2010, met in de beste jaren 3-4 vogels (IRBC).

Voedsel

Giervalken zijn in de eerste plaats vogeljagers, met een uitgesproken voorliefde voor sneeuwhoenders *Lagopus spec.* (Alpensneeuwhoen *Lagopus mutus* en Moerassneeuwhoen *Lagopus lagopus*). Uit verzamelde studies uit het hele verspreidingsgebied van de soort blijkt dat sneeuwhoenders 52% van het voedselspectrum uitmaken, op grote afstand gevolgd door de volgende prooigroep (woelmuizen en lemmingen: 10%). In verschillende Europese studies bleek het aantal van de hoenders zelfs >90% te bedragen. In sommige literatuur staat vermeld dat het broedsucces van Giervalken in bepaalde gebieden fluctueert op het ritme van de populatiecycli van deze

sneeuwhoenders, maar andere en meer gezaghebbende literatuur spreekt dat tegen. In kust- en moerasgebieden zijn watervogels een belangrijke voedselbron, waardoor Giervalkpopulaties in dergelijke biotopen minder aan schommelingen onderhevig zijn. In jaren met hoge knaagdierpopulaties, zoals lemmingen *Lemmus spec.*, kunnen deze zoogdieren een belangrijk deel van het voedsel uitmaken (Potapov & Sale 2005). Zowel 2010 als 2011 waren erg goede jaren voor de populaties van woelmuizen en lemmingen in grote delen van Scandinavië (B. Hörnfeldt *in litt.*). Er zou kunnen worden verondersteld dat het wel niet toevallig is dat de Giervalk van Boekhoute opdook in wat blijkbaar een erg goed knaagdierenjaar was in Scandinavië, met hoge aantallen van heel wat knaagdierenetende predatoren zoals Ruigpootbuiszwaaiers *Buteo lagopus* en Velduilen *Asio flammeus* tot gevolg. Uit de literatuur blijkt echter dat niet al te lichtzinnig mag worden gesteld dat pieken in de populaties van knaagdieren rechtstreeks de oorzaak zijn van een gunstig broedseizoen voor Giervalken. Hoewel Giervalken succesvol broeden in goede knaagdierenjaren blijken de knaagdieren in zo'n jaren geen belangrijke voedselbron te zijn voor de valken. Wel is het zo dat de omstandigheden die leiden tot goede knaagdierenjaren ook leiden tot goede sneeuwhoenderjaren. In goede knaagdierenjaren schakelen diverse predatorsoorten bovendien vrijwel uitsluitend over op knaagdieren, waardoor Giervalken minder competitie ondervinden om hun uitverkozen sneeuwhoenders (Potapov & Sale 2005).

Uit navraag is gebleken dat de Giervalken in Noordwest-Noorwegen een goed broedseizoen hebben gehad in 2011. In Zweden en Finland was het echter respectievelijk een zwak en een erg zwak jaar (P. Koskimies, via A. Lehikoinen *in litt.*). De kans is groot dat de Belgische vogel afkomstig was uit het westen van Scandinavië, het dichtsbijgelegen broedgebied. Mogelijk is een goed broedseizoen in Noorwegen

dus mede verantwoordelijk voor het Belgische geval. Op basis van de verzamelde informatie kan weliswaar worden geconcludeerd dat het najaar van 2011 een goed maar geen uitzonderlijk jaar was voor het voorkomen van Giervalk buiten de broedgebieden. De Belgische vogel blijkt dan ook niet te passen in een influx die naam waardig.

Status in België

In België is er totnogtoe slechts één geval aanvaard van deze soort: op 15 april 1900 werd een adult vrouwtje geschoten in De Panne (W). Het ging om een witte Giervalk die werd gedood door de boswachter van Lucien Maskens. De volgende beschrijving, die anno 2011 meer dan de wenkbrauwen doet fronsen, is typisch voor de tijdgeest van toen: "Rond zeven uur 's ochtends zag de gelukkige schutter een grote witte vogel langzaam door het luchtruim glijden; hij zette de achtervolging in en zag hem in een duinpanne neerstrijken; binnen schotsafstand zag hij dat de Giervalk een Patrijs aan het verorberen was, waarop hij zonet een stootduik had uitgevoerd; een geweeschot nam weerwraak voor de hoenderachtige en leverde een nieuwe soort voor onze avifauna op. Dubbel raak met één cartouche!". Een geval van een immature Giervalk 'bij Antwerpen' vóór 1873 is onvoldoende gedocumenteerd om voor aanvaarding in aanmerking te komen. In de 20ste eeuw zijn er nog een aantal niet-aanvaarde of niet-onderzochte gevallen bekend (De Smet 2004).

Op het moment van schrijven heeft het BAHC het geval nog niet beoordeeld: indien aanvaard wordt de Giervalk van Boekhoute het tweede geval voor België. Doordat het eerste en voorheen enige geval reeds dateert van 1900 zou het aanvaarden van het nieuwe geval betekenen dat de Giervalk wordt toegevoegd op de A-lijst van de Belgische vogels (soorten waargenomen sinds 1950).

Dankwoord

De volgende personen worden bedankt voor informatie: Magnus Hellström, Birger Hörnfeldt, Pertti Kosikimies, Aleksi Lehtikoinen, Oskar Löfgren, Tor A. Olsen, Troles Eske Ortved en Wouter Vansteelant.

Pieter Dhaluin (corresponderend auteur), Veldstraat 20, B- 9988 Watervliet; dhaluinp@gmail.com

Luc Bekaert, Oude Zeedijk 13, NL- 4571 PP Axel; luc.bekaert@kpnmail.nl

Simon Vyncke, Euerardstraat 53, B- 9900 Eeklo; simon.smoely@hotmail.com

Wouter Faveyts (BAHC), Watermuntweg 10, B- 9820 Merelbeke; wouter.faveyts@telenet.be

Referenties

- Burnham K.K. & I. Newton 2011. Seasonal movements of Gyrfalcons *Falco rusticolus* include extensive periods at sea. *Ibis*. 153(3): 468-484
- De Smet G. 2004. Voorlopige Lijst van Belgische Vogels. Niet-gepubliceerd
- De Smet G., P. Adriaens, M. Vandegehuchte en de leden van het BAHC 2006. Lijst van de Belgische vogels. BAHC (<http://www.bahc.be/documenten/Lijst%20van%20Belgische%20vogels21022006.pdf>)
- Forsman D. 1999. *The Raptors of Europe and the Middle East*, T & AD Poyser, London
- Génsbøl B. 1994. *Roofvogels van Europa, Noord-Afrika en het Midden-Oosten*. Schuyt & co. Haarlem
- Hudson N. & the Rarities Committee. 2011. Report on rare birds in Great Britain in 2010. *British Birds*. 104: 557-629
- IRBC. *Irish Rare Bird Report 2009*. Interim version. [http://www.irbc.ie/reports/irbr/2009_IRBR\(Interim\).pdf](http://www.irbc.ie/reports/irbr/2009_IRBR(Interim).pdf)

- IRBC. *Irish Rare Bird Report 2010*. Interim version. [http://www.irbc.ie/reports/irbr/2010_IRBR\(Interim\).pdf](http://www.irbc.ie/reports/irbr/2010_IRBR(Interim).pdf)
- Kristensen A.B., A.S. Frich, T.E. Ortved & M. Schwalbe *Rare birds in Denmark and Greenland in 2008*. Rapport nr. 39 fra Sjældenhedsudvalget. http://www.dof.dk/sider/images/stories/gu/su/dokumenter/SU_RAPPORT_2008.pdf
- Ovaa A., D. Groenedijk, M. Berlijn & CDNA 2009. Rare birds in the Netherlands in 2008. *Dutch Birding* 31: 331-352
- Potapov E. & R. Sale 2005. *The Gyrfalcon*. T & AD Poyser. London

Webreferenties

- <http://atlas3.lintuatlas.fi/results/species/gyrfalcon>.
- <http://listafuglestasjon.no/default.asp?pxside=logg&pxmode=ART&pxdata=03180>.
- CHN: http://www.chn-france.com/chn_donnees.php

Samenvatting-Abstract-Résumé

Op 23 oktober werd in Boekhoute (O) een jonge Giervalk *Falco rusticolus* ontdekt. De vogel bleef de volgende maanden aanwezig in het Belgisch-Nederlandse grensgebied. Indien aanvaard door het BAHC gaat het pas om het tweede geval voor België. Er wordt dieper ingegaan op de herkenning van de soort, de problematiek van ontsnapte valkeniersvogels en enkele aspecten van de ecologie van de Giervalk. ■

Observation of a Gyrfalcon in northern part of Oost-Vlaanderen

On 23 October a young Gyrfalcon *Falco rusticolus* was discovered in Boekhoute (O). The bird remained for the following months in the Belgian-Dutch border region. If accepted by the BAHC (Belgian rare birds committee) this will be only the second record for Belgium. ■

Further information is given about the identification of this species, the problems with escaped falconry birds and some aspects of the ecology of the Gyrfalcon. ■

Observation d'un Faucon gerfaut dans le nord de la Flandre orientale

Le 23 octobre, un jeune Faucon gerfaut *Falco rusticolus* a été découvert à Boekhoute (Fl. Or.). L'oiseau est resté présent durant quelques mois dans la zone frontalière entre la Belgique et les Pays-Bas. Si ce cas est accepté par le Comité d'Homologation (BAHC), il s'agit du deuxième pour la Belgique. Cet article traite plus à fond la détermination de l'espèce, la problématique des oiseaux échappés de la fauconnerie et d'autres aspects de l'écologie du Faucon gerfaut. ■